

Gömöri György

Egy angol kritikus, magyar szemmel: George Steiner

Pár héttel ezelőtt 90 éves korában elhunyt George Steiner – olvasom egy angol lapban. Most húnyt csak el, de már évek óta nem lehetett hallani róla. Lehet, hogy teljesen abbahagyta az írást, mert már nem volt több mondani valója a világnak? Ki tudja. *Sic transit gloria mundi* – mondom magamnak, mert volt idő, amikor nem csak Cambridge, ahol élt, hanem egész Anglia, illetve az angol irodalom arra figyelt, amit Steiner mondott, írt, vagy előadott.

Mert George Steiner, bár sohasem kapott állandó állást Cambridge-ben (ahol a Churchill College „rendkívüli" Fellowja volt), egyidőben remek előadásokat tartott az egyetem Sidgwick utcai nagy előadótermében – egyet-kettőt az angol romantikusokról én is hallottam, ezek humora és erudíciója teljesen lenyűgözött. Nem csak mint regényírót, mint kritikust is Steinert sokáig „outsider"-nek tekintették, bár egyik könyve a másik után aratott sikert, illetve keltett felháborodást (*The Portage to San Cristobal of AH*, ami arról szól,hogy Hitler túlélte 1945-öt, és Dél-Amerikában kezd új életet, valamint egy esszé a *My unwritten Books* (2008) c. kötetben, ami szeretkezés és az idegen nyelvek kapcsolatát feszegeti). Sokan az *After Babel* (1973) című kötetét tartják a legérdekesebbnek, – ez a fordítás lehetőségeiről, illetve a klasszikus mítoszok túléléséről szól a nyugati kultúrákban. Mivel a bécsi születésű Steiner multikulturális zsidó családban nőtt fel, Párizsban és Amerikában, és legalább négy nyelven beszélt folyékonyan, azok közé az angol kritikusok közé tartozott, akik nem csak olvasták, de meg is értették a különböző nyelvű irodalmakat, beleértve Közép-Kelet Európát is.

Ezen a figyelmen át ismerkedtem meg George Steinerrel, hamarosan azután, hogy egyetemi állást kaptam az Oxfordnál sok szempontból konzervatívabb Cambridge-ben, ahol az angol irodalom tanításában még sokáig Dr Leavis és iskolája vitte a prímet. Nem tudom, ki hívta meg először Steinert Budapestre, talán a Magyar PEN Club nevében Boldizsár Iván, de azt tőle tudtam meg, hogy már kétszer is járt Magyarországon, először 1963-ban, majd újra hat évvel később.

Steinernek tetszett az élénk, pezsgő szellemi élet Budapesten, de már első találkozásunk alkalmával elmondott egy különös dolgot egy hajnalba nyúló ottani partyról: nem volt abban a szobában senki, aki ne lett volna „sáros", aki nem súlyos politikai kompromisszumok árán jutott el oda, ahol jelenleg van. Neveket nem mondott, sőt hozzátette: „ha idéz engem, letagadom, amit mondtam". Viszont igen jó véleménye volt a magyar közgazdászokról, akik akkoriban már jelentős reformmal próbálkoztak.

Steiner egy ideig nagyon jóban volt Ungvári Tamással, a sokoldalú irodalomtudóssal és angol színdarabok fordítójával, aki körülhordozta őt a budapesti irodalmár-művész elit társaság szalonjaiban. Ezután meg is hívta Ungvárit a cambridge-i Churchill College-ba, ahol utóbbi (ha jól emlékszem) két trimesztert, de lehet, hogy hármat töltött, ami alatt mindössze egy szemináriummal boldogította az egyetem hallgatóit – mindegy, utána már lehetett mondani, hogy Cambridgeben (is) tanított. Később, miután Steiner egyesektől megtudta, hogy Ungvári feltűnően sokat utazik nyugati országokba, és lehet, hogy ennek valamilyen ára is van, (a Kádár-korszak közepén vagyunk), rokonszenve a Beatlesekért és Swiftért egyaránt lelkesedő Ungvári iránt jelentősen csökkent. De második budapesti látogatása után Steiner még évekig kitüntető figyelemmel követte a hazai irodalmi eseményeket, engem is többször látott vendégül otthonában, és kérdezgetett magyar irodalomról.

Egyszer, amikor Illyés Gyula halála után a BBC-ben méltattam ezt a jelentős írót és szociográfust, a „Nem volt elég..." költőjét, valahol (talán a London–Cambridge vonaton) összeakadtam Steinerrel, aki megdicsérte a rádióban elhangzott szövegemet – a brit irodalmárok közül talán ő tudott legtöbbet Illyésről. De Vas István verseit is szerette, és Vas egyik nekem írt levelében szintén nagyon pozitív módon nyilatkozott Steinerről. Azt is tudom, hogy nagyrabecsülte Juhász Ferenc „A szarvassá változott fiú.." c. hosszú versét, mert már 1966-ban belevette egy általa szerkesztett modern fordításantológiába. Egyik könyvének Steiner a *In the Bluebeard's Castle* (A kékszakállú herceg vára) címet adta, nyilván azért, mert nagyon szerette Bartókot. Volt viszont egy-két ember, akit a liberális gondolkodású Steiner új magyar ismerősei közül nem nagyon álhatott. Ilyen volt a Lukács-tanítvány Fehér Ferenc, aki tett egy epés megjegyzést a „revizionista" Leszek Kolakowskira, amitől Steiner valósággal elborzadt. Másrészről járt ugyan Király István „különlegesen szép" budapesti lakásán, de hozzátette: Király volt az egyetlen, aki dicsérte neki az oroszokat, és aki azzal kapacitálta angol ismerősét, ha feljön Londonba, majd ő elviszi a szovjet követségre,

meglátja, milyen kedves, kulturált embereket küldenek Moszkvából Angliába! Ezen Steiner, akinek lesújtó véleménye volt a brezsnyevi típusú szocializmusról, elég nagyot nevetett.

Utoljára Szegedy-Maszák Mihály társaságában jártam George Steinernél – ez a látogatás elég rosszul sikerült, mert (ami soha korábban elő nem fordult) eltévedtünk Dél-Cambridge-ben, és alaposan lekéstük a vacsorát, amire hivatalosak voltunk, a végén csak egy huzamosabb, bár érdekes „drink" lett belőle. Utána még egyszer vitába is keveredtem az *After Babel* szerzőjével, méghozzá Derrida-ügyben: az akkoriban divatos francia filozófust a cambridgei egyetem egyik fakultása felterjesztette díszdoktorátusra, míg egy másik fakultás (történetesen éppen a filozófusoké), ezt mereven ellenezte. Személyes szavazásra került sor a szenátusban, ahol George, amikor meglátott a kisebb Derrida-ellenes csoportban, sztentori hangon rám kiáltott: – úgy fognak rád emlékezni, hogy te a Derrida ellen szavaztál! Ami megfelelt az igazságnak, mármint a szavazás ténye, de mivel elég régen vagyok nyugdíjban, ha még egyáltalán emlékszik rám valaki Cambridge-ben, akkor egészen biztosan nem ez jut rólam eszébe.